

Derđ ĐOKAJ, Titograd

NEKE KARAKTERISTIKE GOVORA ALBANACA U CRNOJ GORI I UZAJAMNI UTICAJI CRNOGORSKIH I ALBANSKIH GOVORA

Odnosi između Albanaca i slovenskih naroda imaju svoje niti iz daleke prošlosti, oni traju nekoliko stoljeća. Ti su odnosi neminovno ostavili svoje tragove i uticaje na jezik i kulturu, onako kako su ostavili svoje uticaje Grci i Rimljani a kasnije i Turci. Istoriografskim, kulturnim i jezičkim vezama Albanaca sa slovenskim narodima u Jugoslaviji i sa Slovenima uopšte, bavili su se mnogi istoričari i lingvisti. Među njima najznačajniji su: Makušev, Jireček, Šufly, Meyer, Pedersen, Jokl, Skok, Barić, Seliščev, Čabej i drugi. Seliščev, recimo, u svojem djelu »Slavianske naselenie v Albanii« (Sofija 1933) proučava problem slovensko-albanskih odnosa iz oblasti jezika, kulture, istorije i društvenih odnosa. No, pored činjenice da je u dosadašnjim istraživanjima postignuto dosta u pogledu rasvjetljavanja tih vjekovnih veza i odnosa, nauci i istoriografiji se nameće zadatak da putem semioloških i komparativnih saznanja rasvijetle još više te veze i odnose, naročito kada je u pitanju jezik sa svojom razvojnom strukturom, zatim raznovrsni motivi, vjerovanja, duhovna i materijalna kultura naroda ovog podneblja.

Odnosi između Albanaca i Crnogoraca, naime, bračne veze, međusobne ženidbe, pobratimstva, slični običaji u svadbama, svetkovinama, sahranama, međusobni odnosi u rješavanju životnih pitanja, zajednička tržišta, zajednička borba protiv vjekovnog neprijatelja, svakako su uticali ne samo na jezik već i na sve oblike duhovne i materijalne kulture. Albanci i Crnogorci su se na ovom tlu veoma dobro sporazumijevali i pomagali, iako je neprijatelj, koji je ovdje bio veoma često prisutan, uvijek nastojao da unese razdor.

Albanci u Crnoj Gori naseljavaju područja duž jugoslovensko-albanske državne granice, počev od Jadranskog mora, duž

obala Bojane i duž padina Rumije, preko Skadarskog jezera duž padina Prokletija, pa sve do Rugova i Dečana na Kosovu. Po administrativnoj pripadnosti ima ih na području rožajske, plavske, titogradske, barske i ulcinjske komune, i to:

u rožajskoj: Dacići: Dacaj, Biševo: Bishevë;

u plavskoj: Pepići: Pepaj, Aržanica: Arzhanicë, Novšići: Nokshiq, Hoti: Hot, Kruševo: Kruševë, Hakaje: Hakaj, Višnjevo: Vishnjevë, Martinovići: Martinaj, Dolje: Doli, Gusinje: Guci, Vusanje: Vuthaj;

u titogradskoj: Tuzi: Tuz: Tus, Hakšabanovići: Hakshabanaj: Hakaj, Vuljevići: Vulaj, Šipšanić: Šipshanik, Tuško Polje: Kodrat e Tuzit, Vuksanlekići: Vuksanlekaj: Vuksanaj, Dreševići: Dreshaj, Pothum: Nërhelm: Narhelm, Kodrabudan: Kodrë Budanit, Sukuruć: Sukuruq, Dušići: Dushiq, Lekovići: Lekaj, Vranj: Vrane, Vladne: Vllan, Rakića Kuće: Rakiq, Rogami: Rrogâth, Donji Mileš: Mileshtë Poshtër, Gornji Mileš: Mileshtë Sirm: Narqafat, Planinica: Pllanïc, Dinoša: Dinosh, Tojeć: Tojeć, Stanovići: Stanaj, Omerbožovići: Omerbozhaj, Hoti: Hôt; brdska područja koja gravitiraju Hotima: Trabojin: Trabojin, Nabom: Nabom, Helmica: Helmïc, Barlaje: Barllaj: Bardhaj, Arza: Ārz, Skorać: Skorraq, Spinje: Spî, Drme: Drume: Drumet e Bors, Gornje Drume: Drumet e Sirme, Donje Drume: Drumet e Poshtme, Prenkaje: Prëkaj, Vitoja: Vitôj, Božaj: Bozhaj, Ploče: Plôç, Vatnikaje: Vatnikaj, Grude: Grūd; brdska područja koja gravitiraju Grudama: Pïkalje: Pïkal, Prifte: Priftën, Lovka: Llôfk, Selište: Selisht, Cem Selišt: Cem Selishtit, Bojovići: Bojaj: Bojin, Bjeloskja: Bjeloskjâ, Krševo: Kshëv, Gurec: Kurrëc, Hadžovići: Haxhaj, Kaljaje: Kalaj, Paškale: Pashkall, Krljogoš: Kërlogosh, Zagunje: Zaguj, Gornji Vulevići: Vulajt e Sirme, Cem Lovke: Cem Llôfks, Zatrijebać; područja koja gravitiraju Zatrijepču: Trijepsh: Trijesh, Gornji Zatrijebać: Trijeshë Sirm, Nikmaraš: Nikmarash, Stjepovo: Stjepoh, Budza: Buxa, Mužečk: Muzheçk, Deljaje: Delaj, Benkaje: Bëkaj, Poprati: Poprât, Rudina: Rudin, Zatrijebačka Cijevna: Cem Trijeshit, Rabraj: Rabraj, Koći: Kôj: Kôq: Koqë Kuçit, Fundina: Fudna, Ljuhari: Ljuhar, Kakarić: Buzlarth, Lopari: Llopar, Kakarićka Gora: Malî Kakariqit, Vrela Ribnička: Vrellat, Konik: Konik (naselje Titograda), Zabjelo: Zabjell, Masline: Maslina;

u barskoj: Bar: Tivar, Stari Bar: Tivari Nelt, Novi Bar: Tivari Posht(ë), Zaljevo: Zalef, Mrkojevići: Mërkot, Gorana: Goran(ë);

na području Krajine i Šestana: Krajina: Krajë, Arbneš: Arbnesht, Ckla: Skjë, Ljekperići: Lekperaj, Dodići: Dodaj, Kovačevići: Gjynakaj, Madžurići: Maxhaj, Donji Curovići: Curaj Posht(ë), Gornji Curovići: Curaj Nelt, Veliki Ostros: Ostrosi i Madh, Mali Ostros: Ostrosi i Vogël (Ostros kao administrativni centar se na albanskom zvao i Vorri i Kurtit (Kurtov Grob), Bobovište: Bo-

bovishtë, Blaca: Blacë, Sjerç: Sjerrç, Košťanjica: Kështenjë, Kacići: Kaciq, Dragovići: Dragaj, Matgueš: Matguesh, Tejani: Ftjan, Gornji Brisk: Brisku Nelt, Donji Brisk: Brisku Posht(ë), Livari: Lijare, Sestani: Shestan, Bes: Bes, Seoce: Selitë, Dračevica: Pecanj, Gornji Murići: Muriq Nelt, Donji Murići: Muriq Posht(ë), Đuravci: Gjuraç, Pinčići: Pinç, Babsulj: Babsul, Karanikići: Karanikaj, Dabovići: Dabaj, Suma: Suma;

u ulcinjskoj: Ulcinj: Ulqin (centar sa bližom okolinom), Valdanos: Valdanos, Đerana: Gjeranë, Bijela Gora: Mali i Bardhë, Kodre: Kodra, Bratica: Braticë, Kruçe: Krruç, Krute: Krythë (ulcinjsko), Zoganje: Zogaj, Darza: Darzë, Briska Gora: Mali Bris(ë), Püstulla: Püstull, Kolomza: Kullonxë, Vladimir: Vladimirmir (šire područje Vladimira na albanskom nosi naziv i Ana e Malit (Anamalci), dok uže područje Katërkollë), Ambula: Amull, Bojk: Bojk, Brajša: Brajshë, Draginja: Draginjë, Kaliman: Kaliman, Donja Klezna: Kllezna Posht(ë), Gornja Klezna: Kllezna Nelt, Kosić: Kosiq, Kravari: Kravar, Krute: Krythë (vladimirsko), Lisna Bor: Lisna Bor, Mide: Midhë, Raštiša: Rashtishë, Selita: Selitë, Sukobin: Sukubin, Fraskanjel: Fraskanjel, Šas (Svač): Shas, Štodra: Shtodër, Međureč: Megjureç, Sveti Đorđe: Shëngjergj, Sveti Nikola: Shënkoll, Štoj: Shtoj, Velika Plaža: Plazha e Medhe, ali i Zalli, Mala Plaža: Plazha e Vogël, ali i Rama, Ulcinjsko Polje: Fusha e Ulqinit.

Nazivi naselja ovih područja naseljenih mješovitim stanovništvom od interesa su za onomastička i dijalektološka istraživanja. Na području barske opštine, izuzev Krajine i Sestana, stanovništvo albanskog porijekla kod kuće većinom govori srpskohrvatski, ali i albanski. Oni su u izvjesnoj mjeri sačuvali albanske običaje i tradicije, ali u dosta izbljedjelom obliku. Dio stanovništva albanskog porijekla zadržava dvojna imena: Niko: Nikollë, Jozo: Zef, Luka-Lukë, Vasilije: Vasel, Đuro: Gjergj, Đoko: Gjokë, itd. Područja naseljena albanskim i mješovitim stanovništvom su skoro uvijek bila u žiži mnogih događaja i svjedoci raznih društveno-istonijskih okolnosti minulih vjekova. Ti su događaji ostavili svoje tragove u etničko-administrativnoj i toponomastičkoj strukturi, te pored ilirskih, slovenskih i staroalbanskih naslaga nailazimo i na grčke, latinske, turske i na naslage drugog porijekla. U nedostatku punijih podataka iz dosadašnjih istraživanja, često se donose proizvoljni zaključci o njihovom izvorištu i porijeklu, te se za dalja istraživanja u ovoj oblasti svakako treba osloniti na arheološke, historiografske i društveno-istorijske podatke. U zvaničnim dokumentima, u administraciji i geografskim kartama, veći dio naziva ovih područja nosi dvojna imena: Pothum: Narhelm, Bar: Tivar, Krute: Krythë, Mrkojevići: Mërkot, Rujela: Urrela, Livari: Lijare, Ckla: Skjë, Kovačevići: Gjynakaj, Tejani: Ftjan, Rogami: Rrogâth, Dračevica: Pecanj, Novšići: Nokshiq, Vusanje: Vuthaj, itd. Isto tako i veći dio patronima nosi dvojne sufikse: na albanskom *-aj* a na srpskohrvat-

skom *-ić, -ović*. Ta dvojnost često stvara velike poteškoće ne samo u ličnom identitetu, već i našoj savremenoj administraciji. Nijesu rijetki slučajevi da se pojedini članovi porodice, čak u srodstvu iz prvog reda, vode na *-ić, -ović* i na *-aj*: Curanović: Curanaj, Đoković: Gjokaj, Dodić: Dodaj (Doda), Dacić: Dacaj, Siništović: Sinishtaj, itd. Dvojna upotreba je prisutna i kod ličnih imena: Đoko: Gjok(ë), Franjo: Fran, Jozo: Zef, Marko: Mark, Luka: Luk(ë), itd.

NEKE JEZIČKE KARAKTERISTIKE ALBANACA U CRNOJ GORI

Govor albanske populacije u Crnoj Gori čine određene varijante sjeverozapadne grupe gegijskog dijalekta. Pored zajedničkih karakteristika, govor ovih područja ima i određenih razlika, te bismo na toj osnovi mogli imati četini jezičke grupe. Prvoj grupi pripadali bi Ulcinj, Vladimir i Krajina, drugoj Bar, Šestani, Brisk i Mrkojevići, trećoj područja Malesije i četvrtoj područja Plava i Rožaja.

Ne ulazeći u detalje, navodim neke upadljivije govorne karakteristike.

1. Tendencija je da vokal *ë* gubi svojstva samoglasnika u pojedinim morfološkim oblicima riječi. Međutim, kod izvedenih riječi sa nastavkom *-llëk*, kao i kod izvedenih riječi čija se tema završava na likvidne konsonante *r, l, ll*, zatim na *ër, ërr, ëll, ën, ëm, ë* zadržava svojstva vokala i poluvokala: *bollëk, knjiž. bollëk* (izobilje), *budallallëk, knjiž. budallallëk, knjiž. budallallëk* (ludost), *hâballëk: hamallëk, knjiž. hamallëk* (hamalstvo), *afër, knjiž. afër* (blizu), *afërsí, knjiž. afërsí* (bliskost), *i egër, knjiž. i egër* (divlji), *gogël, knjiž. gogël* (šišarka), *vegël, knjiž. vegël* (oruđe), *motër, knjiž. motër* (sestra), *votër, knjiž. vatër* (ognjište), *âdërr: añërr, knjiž. ëndërr* (san), *giâdërr: gjañërr, knjiž. gjënder* (žlijezda), *vjedëll: vjedull, knjiž. baldosë* (jazavac), *tjegëll: tjegull, knjiž. tjegull, mjegëll: mjegull, knjiž. mjegull* (magla), *ëmën: emën, knjiž. emër*. (ime), *zëbër: zemër, knjiž. zemër* (srce), *i dobishëm, knjiž. i dobishëm* (koristan), *tepruoshëm: teprueshëm: teprüşhëm, knjiž. teprueshëm* (suvišno), *kazëm, knjiž. kazëm* (pijuk), *çizëm: çizme, knjiž. çizme* (čizma). U pojedinim padežnim promjenama vokal *ë* se gubi, dok se u drugim opet javlja: *votër-votra-votërr* (nom. ak. jed.), *gogël-gogla-gogëls, gogëln* (nom, dat, ak., jedn. u Malesiji).

2. Nazalnost vokala *a* koji je dobijen od naglašenog vokala *a* kada se nalazi blizu nazalnih konsonanata: *bâj, knjiž. bëj* (činim), *rrâj, knjiž. rrënjë* (korijen), *kâma: kâba, knjiž. këmba* (noga), *nâna, knjiž. nëna* (mati). Ovaj glas je u izvjesnom smislu ostao rudimentaran.

3. Nazalnost vokala *ë* koji je doibjen od otvorenog *ē* kada se nalazi blizu nazalnih konsonanata: Thēbra: themra, knjiž. thembra (peta), zēbra: zemra, knjiž. zemra(srce), kiē: kēn(ē), knjiž. qenē (biti), gjē: gjojē, knjiž. gjonjē (lov). Ovaj je nazal ostao rudimentaran.

4. Pretvaranje naglašenog *a* u zatvoreno *ä* (područje Ulcinja, Vladimira i Krajine), sa tembrom jednog samoglasnika između *a* i *e*(ae): nält: nalt, knjiž. lart (visoko), präp: prap, knjiž. prapē (opet), zjärm: zjarm, knjiž. zjarr (vatra) (up. crnogorske varijante govora ogänj, dän itd). U Malesiji naglašeno *ä* se izgovara kao otvoreno sa produženim akcentom: zjärm, knjiž. zjarr(vatra), rrāj(ē), knjiž. rrajzē; karrem (glista), çāj, knjiž. çaj(cijepati), kiāj, knjiž. qaj (plakati).

5. Monoftongizacija diftonga *ue*, *ye*, *ie* (Ulcinj, Vladimir): punū, knjiž. punuar (raditi), shkū, knjiž. shkuar (otiči), lÿ, knjiž. lÿer (mazati), kcÿ, knjiž. këcyer (skakati), diell, knjiž. diell (sunce), miell, knjiž. miell (brašno), qiell, knjiž. qiell (nebo). Međutim, u Malesiji monoftongizacija dvoglasnika nije izvršena, već je dvoglasnik *ue* sačuvan u starom obliku *uo*, sa tendencijom njegovog prelaska u *ua*: shkuo: shkua, knjiž. shkuar (otiči), punuo: punua, knjiž. punuar (raditi), i mallkuom, knjiž. i mallkuar (adj. preklet), i pētuom, knjiž. i penduar (adj. pokajan). Diftong *ye* ostaje u punom obliku: thye, knjiž. thyer (razbiti), pērlye, knjiž. pērlyer (namazati), dok se diftong *ie* jotižuje i gubi u izvjesnom smislu svoju diftongizaciju: diell, knjiž. diell (sunce), qiell, knjiž. qiell (nebo), pielli, knjiž. mbjell (sijati). Monoftongizacija dvoglasnika kao jezički fenomen vjerovatno je nastala i pod uticajem crnogorskih govora, jer je karakteristična naročito na onom dijelu populacije gdje su jezički dodiri izraženiji (uže područje Bara, zatim Plava i Gusinja, Tuzi i Vranja i Vladana kod Tuzi).

6. Prelazak *o* u *a* (Ulcinj, Krajina, Bar): kānap: konop, knjiž. litar (uže), kānāk: konak, knjiž. banim (konak), mās: mos, knjiž. mos (nemoj).

7. Zadržavanje starog glagolskog nastavka trećeg lica množine u aoristu i u prezentu kod glagola koji označavaju radnju, *ne-tne* (Malesija): vojne: vojtnē, knjiž. vajtēn (postadoše, up. »vojne bejē lleut«, knjiž. »Vajtēn beja e dheut« (Postadoše ruglo božje), dojne, knjiž. deshtēn (htjedoše), »dojne mei la teshat«, knjiž. »deshtēn pēr t'i larē rrobat« (htjedoše da rublje peru), stērkatne: stēraktēn, knjiž. vrapuan (potrčase), punojne, (knjiž. punajne (rade), ktojne: kņojne, knjiž. këndojne (pjevaju);

8. Sažimanje skraćenih oblika ličnih zamjenica *e*, *i*, *u* sa vokalom stare infinitivne prepozicije *me* ili sa vokalom rečice *po*, uz razvijanje dugog uzlaznog akcenta:

— *me + e > mé*: mé pá, knjiž. pēr ta parē (vidjeti ga), mé kiá, knjiž. pēr ta qarē (oplakati ga), mé shá, kniž. pēr ta sharē (ôpsovati ga);

— *me + i > mí*: mí lá, knjiž. pēr t'i larē (oprati ih), mí kiá. knjiž. pēr t'i qarē (oplakati ih), sažimanje *e* i *i* uz prelazak na *i* sa dugim akcentom je karakteristično za područje Ulcinja i Vladimira, međutim u Malesiji, u Pralvu i u nekim područjima Krajine *i* uz sažimanje se jotizuje;

— *me + i > i*: mei thā (thashun), knjiž. pēr t'i thēnē (reći mu, kazati mu), mei lá, knjiž. pēr t'i larē (oprati ih);

— *me + u > mú*: mú tha: mú thāshun, knjiž. pēr t'u thēnē (kazati im), mú shkūo, knjiž. pēr t'u shkvar (poći im), up. »S' kī me dā mú shkūo ěn shpi«, knjiž. »S'duhet pēr t'u shkvar nē shtēpi« (ne bi trebalo poći im u kuću);

— *po + e > pé*: pé kiáj, knjiž. po e qaj (oplakujem ga), pé shō(h), knjiž. po e shoh (vidim ga);

— *po + i > pōi*: pōi tregoj, knjiž. po i tregoj (kažem mu), pōi pres ěn shpi, knjiž. po i pres nē shtēpi (čekam ih kod kuće);

— *po + u > pōu*: pōv: pōu (pov) thōm, knjiž. po u them (kažem im).

9. Prelaz vokala *u* u *v* kada se nalazi u dodiru sa vokalima *a*, *i*, *e*, *o* (u Malesiji):

vāv, knjiž. vau (pregaz rijeke), āv:āu, knjiž. ai (on), vá (skraćeni oblici ličnih zamjenica), knjiž. ua (im): vá thā ěn sy, knjiž: ua tha nē sy (reče im u oči), vá tharbi turit, knjiž: ua tharbi turinjte (zakiseli im njušku: razbi im njušku), thev:theu, knjiž. thei (razbi), shēv:sheu:knjiž. sheu (protok), shkōv: shkou, knjiž. shkoi (prođe).

10. Zadržavanje starog oblika prepozicije *ěn* i lične zamjenice *ěm* u dativu i akuzativu (u Malesiji); ěn shpī, knjiž. nē shtēpi (u kuću-kući), ěn pyll, knjiž. nē pull (u šumu-šumi), ěm thā, knjiž. mē tha (reče mi), ěm pāv, knjiž. mē pau (vidio me).

11. Reduciranje grupe samoglasnika *ae* i *oe* na *ā* i *ō*: dhā (glagolski oblik aorista u drugom licu, od glagola jap: nap: ap, knjiž. jap (dati), vō (Ulcinj), knjiž. ve (jaje).

12. Sažimanje i nazalizovanje vokala *e*, kada se isti nalazi u ulozi zamjenice ili člana kod pridjeva, sa dezinencama *ě* i *a* kada su u dodiru sa *e*:

mē mir(ě): ma e mir(ě), knjiž. mē e mirē (kopmarativ pridjeva bolja), mollē kuqe: molla e kuqe, knjiž. molla e kuqe (crvena jabuka), shegē Tivanit, knjiž. shega e Tivarit (barski nar), mājē malit: maja e malit, knjiž. maja e malit (vrh brda). Na isti način je izvršena glasovna promjena kod optativa od glagola: (gjoftē: gjoftē:ě atē:e) ustrijelilo ga, pogodilo ga); up. *Gjoftē ěrrfeja*, knjiž. *E gjoftē rrufeja* (grom ga pogodio), *Ruojtē zoti si věn pej trajet*, knjiž. *Zoti e ruajt si venē prej traniit* (Čuvao ga bog kao jaje na šišu).

13. Apokopa riječi i izraza (većinom u Malesiji): *kī me dā*: kishte me dasht(ë), kishte për t'u dashur: do të duhej (trebalo bi), *kī pā thā*: kishte pas(ë) thān(ë), književ. kishte pasur thënë (rekao je bio), priher: përnjiher(ë), knjiživ. përnjëherë (odjednom), pratā: për atā, knjiž. për atë (za njega), ovaj izraz ima i adverbijalno značenje: prandaj (zbog toga), primët: përnjimend, knjiž. përnjëmend (zbilja: ozbiljno), Gjo Cura Prëli (vlastito, očevo i djedovo ime): Gjon Curan Prëli (Đon Curo Preljin), Mar Gjeku: Mark Gjeku (Marko Đekov), Gjeto Mar Gjeka: Gjeto Mark Gjeka (Đeto Marko Đekin), Mura Hysa: Murat Hysa (Murat Husov), Mar Kol Ded Stani: Mark Kolë Dedë Stani (Marko Kol Dedin Stanov), Mar Gje Baca Kurt Gjeka:¹ Mark Gjek(ë) Baca Kurt Gjeka (Marko Đek Baco Kurt Đekin), shpijê Drelê, knjiž. shtëpia e Dreljave (*kuća Dreljajevih*), shpijê Smākê, knjiž. shtëpia e Smakajve (kuća Smakaja), tokê Hakêt: toka e Hakajvet (zemljište Hakajevih).

14. Prelaz stare grupe konsonanata *kl, gl* u *ki, gi*: kiumsh: kiumsh, knjiž. qumësht (mlijeko), *kiaj*, knjiž. qaj (plakati), *giu*: glu, knjiž. gju (koljeno).

15. Asimilacija grupa konsonanata *mb, nd* i *ng* u *m̄, n̄, ḡ* (Ulcinj), Vladimir: māj, knjiž. mbaj (držati), m̄ush, knjiž. mbush (**puniti**), n̄aløj, knjiž. ndaløj (zaustavljati), huāa, knjiž. hunda (nos). U Malesiji i u Vusanju ista grupa konsonanata reducirana je u jedan konsonat:

mb > b, p, nd > d, t, ng > g, k (u Malesiji): būshi, knjiž. mbush (puniti), pāj, knjiž. mbaj (držati), pas, knjiž. mbas: pas (iza), vêt, knjiž. vend (mjesto), hūda, knjiž. hunda (nos), mêt, knjiž. mend (pamet), grehi, knjiž. ngreh (povući), guci, knjiž. nguc (dražiti: dirkati), mākā, knjiž. mēnga (rukav).

16. Reduciranje grupe konsonanata *fsh* na *sh* (Ulcinj): shijse, knjiž. fshijse (metla), shij, knjiž. fshij (mesti), međutim u Malesiji ista grupa konsonanata daje *psh*: pshis, knjiž. fshijse (metla), pshehi, knjiž. fsheh (sakriti: kriti), pshij, knjiž. fshij (mesti).

17. Pretvaranje dentalnog konsonanta *dh* u likvidno *ll* (u Malesiji): barll, adj., knjiž. i bardhë (bijel), i mall, adj., knjiž. i madh (velik), erlla, aorist od glagola vij, knjiž. erdha (dođoh), dental *dh* u nekim slučajevima prelazi u *th*: i math, adj., knjiž. i madh (velik), both, adv., knjiž. boll (dosta).

18. Pretvaranje frikativnog *f* u labiodentalno *th* ispred nazalnih *n, m* (u Malesiji): thmi, knjiž. fëmijë (dijete), thminí, knjiž. fëmijëri (djetinstvo), thnyell, knjiž. fëndyell (šilo), i thnyell, adj., knjiž. i fëndyelltë (igličast).

¹ U Malesiji je vrlo česta pojava da se u identifikovanju određenog lica pominju ne samo vlastito i očevo ime, već i ime djeda, pradjeda i čukundjeda.

19. Prelazak šušlavog glasa *sh* u palatalne *ç* i *xh* na početku riječi kada se isti nalazi ispred konsonanata *p*, *b*, *m*, *n*, *nj*, *t*, *d*, *k*, *th* (većinom u Malesiji): *çprishi*, knjiž. *shprish* (*rasplesti*), *xhbâj*, knjiž. *shtur* (*rastaviti*), *çdreçoj*, knjiž. *djallëzoi* (*đavolišem*), *çkallabis*, knjiž. *shkallabis* (*razmontiram*), *çmijohem*, knjiž. *shfëmijërohem* (*podjetinjiti se*), *çnerohem*, knjiž. *shnerohem* (*osramotiti se*), *çnjërzohem*: *shnjërzohem* (*obeščovječiti se*).

20. Denazalizacija vokala *â* i *ê* (Ulcinj, Krajina): *nana*: *nâna*, knjiž. *nëna* (*mati*), *zana*: *zâna*, knjiž. *zana* (*vila*), *pe*: *pê*, knjiž. *pe* (*nit*), *fre*: *frê*, knjiž. *fre* (*am*), *dre*: *drê*, knjiž. *dre* (*košuta*).

21. Jotovanje likvida *l*, *ll* kada su u dodiru sa dvoglasnicima *ie*, *ye*, *ue*, *uo* i sa njihovim glasovnim promjenama: *diej*, plural od *diell*: *diell*, knjiž. *diej* (*sunašca*), *qiej*, plural od *qiiëll*: *qiell*, knjiž. *qiej* (*nebesa*), *feje*, plural od *fyell*, knjiž. *feje* (*frule*); jotovanje je izvršeno i kod slovenskih pozajmica: *grebÿj*: *grabujë*, knjiž. *rashqel* (*grabulje*), *strepuj(ë)*, knjiž. *brahamë* (*crepulja*), *Velipōj(ë)*, knjiž. *Velipojë* (*Veliko Polje*), *Bjellopoj(ë)*, knjiž. *Bjellopajë* (*Bijelo Polje*), *sharuj(ë)*, knjiž. *larujë* (*šarulja*).

To su samo neke karakteristike govora područjâ nastanjenih albanskim žvljem. Razlike u odnosu na književni albanski jezik i na gegijski dijalekat se odražavaju u fonetici, morfologiji, u sintaksi, leksici i sl., mada su u morfologiji i sintaksi te razlike osjetno manje.

Đerđ ĐOKAJ, Titograd

SOME KAE CHARACTERISTICS OF THE SPEECH OF ALBANIANS IN MONTENEGRO AND THE MUTUAL INFLUENCES OF MONTENEGRIN AND ALBANIAN SPEECHES

Summary

Albians in Montenegro settle the areas along the Yugoslav — Albanian border, from the Adriatic Sea, along the banks of the river Bojana and the slopes of Rumija, across the Skadar Lake, along the slopes of Prokletije, as far as Rugovo and the area of Dečani in Kosovo. According to the administrative division Albanians settle the areas of the Ulcinj, Bar, Titograd, Plav and Rožaje communities.

The speech of the Albanian population belongs to the Gegian dialect, or to its north-east part. Besides the common characteristics, the language of these areas has also some differences, and on that basis one could have four language groups. Ulcinj, Vladimir and Krajina would belong to the first group, Bar, Sestani and Brisk to the second, Malesija to the third and Plav, Gusinje and Rožaje to the fourth area. The basic speech characteristics of these areas consist of preserving the nasal vowel *â*, *ê* when it is in touch with the nasal consonants, of converting the stressed *a* into the

closed *ä*, of monophthongizing of the diphthongs *ue*, *ye*, *ie*, of preserving the old form of the diphthong *uo*, of the transition of the old group of consonants *kl*, *gl* to *ki*, *gi*, of denasalization of the vowels *â* and *ê*, of palatalization of the liquid sonants *l*, *ll* when they are in touch with the diphthongs *ie*, *ye*, *ue*, *uo*, of the tendency of losing the features of a vocal, the vowel *ë*, etc.

The relations between the Albanians and the Slavic peoples have their links in the far past and have lasted for several centuries. Those relations left mutually their traces on the language, material and spiritual culture, customs and behaviour. The Slavic influences on the Albanian language have developed in two directions: in the southern and central Albania through the Bulgarian language, while in the area of the north Albania through the Serbo-Croatian language. The borrowings of the Slavic origin involve various spheres of human activities and could be grouped into household, livestock, fauna and flora, the social world, administration, microtoponymy, toponymy and onomastics. The Albanian language in its history took more from the neighbouring languages than it lent to other ones. However, we find the Albanian influences on the south Slavic languages and on other neighbouring languages. The Albanians have preserved the antic culture of the Balkans better than any other people of this area and with their way of behaviour and living make a special ethnographic kind. Due to that originality in every segment of the life of Albanians, some elements have penetrated into the other neighbouring peoples. From the material culture, other neighbouring peoples have received some tools from household and some elements of national costumes. From the spiritual life, other peoples have been influenced by the Albanian folk music and dances. The Albanian influence on Slavic languages has two layers — one older and the other younger — which involve a number of everyday speech words, in toponomastics and microtoponymy.

Reciprocal contacts and influences of Albanians and Montenegrins have left their traces especially in common, or almost similar ethnic norms of behaviour, in material and spiritual culture, and it is expressed especially in popular proverbs and in other folkwisdom. However, one should point out that the semantic and paroimic studies of the mutual connections and influences are at the beginning stage, and it is necessary to engage further in their thematic and structural investigation.

